

Beestje van de maand juni: Hoornaars
Pagina 2. Anna Kreffer

**Beeldverslag paddenstoeleninventarisatie
Rust & Vreugd**, Pagina 4. Eke van Batenburg

Rondje Haarlem, 18 mei 2024
Pagina 5. Lis Stolp

Uitsluipen glassnijder, Brachytron pratense
Pagina 9. Martin Knoester

Verslag workshop wespen
Pagina 10. Jose Hamer

En Verder:

- ▶ Boek van de maand..10
- ▶ Excursie libellen..11
- ▶ Agenda..11
- ▶ Contact bestuur en werkgroepen..12

Deze Nieuwsbrief verschijnt gewoonlijk maandelijks rond de 1^e van die maand. Leden KNNV afdeling Den Haag ontvangen een e-mail met kleine toelichting als een nieuwe Nieuwsbrief op deze website staat. Als je steeds bij het verschijnen van een Nieuwsbrief zo'n bericht wilt blijven ontvangen hoeft je niets te doen. Wil je de meldingen over de nieuwsbrief van KNNV Afdeling Den Haag niet ontvangen (of juist weer wel)? Vul dan "[Het formulier](#)" op de pagina Nieuwsbrieven in.

Beestje van de maand juni: Hoornaars

Tekst: Anna Kreffer. Foto's: Hans van Helden

In Nederland komen twee soorten hoornaars voor: de Europese en de Aziatische. De laatste is in 2017 voor het eerst gezien in Nederland. Vanwege wilde verhalen in de kranten over een monsterwesp en het nieuwe advies van EIS en Naturalis stellen we deze maand hoornaars aan jullie voor.

Eigen ervaring

In de duinen zag ik mijn eerste hoornaars en jawel, ik was meteen op mijn hoede. Wat een grote, indrukwekkende wespen! Ze hadden een nest in een liggende, dode boomstam. Maar ze hadden geen belangstelling voor mij en gingen rustig hun eigen gang. Je kan ze rustig bekijken bij hun nest als je daar niet zo dicht bijkomt dat ze je bedreigend vinden. Ze drinken graag bij een bloedende boom en zijn ook daarbij goed te bekijken. Bij het nachtvlinderen, ze komen ook op licht af, zijn ze wel wat lastig, ze blijven maar bewegen en jagen zo de vlinders weg. Dan mogen ze even uitrusten in een potje tot de lamp weer uitgaat.

Herkenning

De Europese hoornaar, *Vespa crabro*, de Aziatische hoornaar, *Vespa velutina*, horen bij de papierwespen of Vespidae, net als onze gewone wesp, *Vespa vulgaris* (zie voor een beschrijving van de gewone wesp [nieuwsbrief januari 2024](#)). Alle papierwes-

Europese hoornaars bij nest in dode beuk.

pen maken hun nest van gekauwd, plantaardig materiaal, vergelijkbaar met papier. Beide wespen zijn groot. De werksters van de Europese hoornaar zijn 22 – 27 mm, de mannen 24 – 26 mm en een koningin 28 – 35 mm. De Europese heeft een gele tekening op het achterlijf. Kop, borststuk en eerste deel van het achterlijf zijn roodbruin. Aziatische hoornaars blijven een fractie kleiner, kop, borststuk en het eerste deel van het achterlijf zijn zwart. Vergissing is mogelijk met een andere, grotere papierwesp: de middelste wesp, *Dolichovespula media*, kleiner dan een hoornaar en met meer zwart dan de gewone wesp. Ook de stadsreus, een dikke zweefvlieg, en de hoornaarvlinder worden helaas aangezien voor een hoornaar.

Voorkomen, vliegtijd en gedrag

Ze komen voor in cultuurgebieden: gebouwen, tuinen, parken en bosranden. Vanaf mei zijn de eerste Europese hoornaars te vinden, in de zomermaanden zijn ze het meest actief. Nieuwe koninginnen vliegen nog in september en oktober. De Aziatische hoornaar kan al in maart gezien worden. Hoewel ze horen bij de angeldragers of Aculeata en dus kunnen steken, zijn ze niet

2024 Jaar van de Wesp

Naturalis, EIS en andere organisaties hebben 2024 uitgeroepen tot het jaar van de wesp. Dit jaar staat ook "beestje van de maand" in het teken van de wesp. In Nederland komen meer dan 5000 verschillende soorten voor, met een grote diversiteit in uiterlijk en leefwijze. Zoveel soorten bieden genoeg inspiratie voor een heel jaar wespen

Van links naar rechts: Europese hoornaar, met roodbruin voorhoofd en borststuk. Midden: de Aziatische hoornaar, zwart met brede gele band over het achterlijf. Rechts de donkere middelste wesp met fijne gele bandjes over het achterlichaam en een gele "7" op het borststuk.

agressief!! Een steek doet wel pijn, maar er zit minder gif in dan in de steek van een gewone wesp. Tenzij ze zich bedreigd voelen - als je ze dood wil slaan of denken dat hun nest wordt bedreigd - zullen ze gewoon hun eigen gang gaan. Je kunt ze rustig bekijken hoe ze in en uit hun nest komen of wondvocht uit een boom opzuigen. Ze vliegen overdag en een deel van de nacht, ze komen ook af op het licht van vlinderlampen.

Ook aan het eind van het volk, het gaat maar een jaar mee, komen de werkeloze wespen niet op zoetigheid af, zoals de gewone wesp.

Leefwijze

Net als alle papierwespen begint een hoornaar-koningin (bevrucht vrouwtje) in het voorjaar met de nestopbouw. Papierwespen zijn sociale wespen, ze leven in een volk, één wesp is geen wesp. Dit in tegenstelling tot de solitaire wespen, waarvan de vrouwen alleen voor het nageslacht zorgen. De koningin zoekt een geschikte plek. Aziatische hoornaars zoeken het hoog op, de meeste nesten zitten hoog in een boom, maar pas op, ook wel eens in een struik of heg veel lager. Europese hoornaars zoeken vaak een holte: een holle boom of dode oude boomstam, een schuurtje, vogelhuisje e.d. Ze knagen plantaardig materiaal af om daarmee een prachtig nest te bouwen, met zeshoekige broedcellen en een omhulsel. De

eitjes worden aan de wand van de broedcel geplakt, aan de onderkant is de opening. Groeit het nest dan worden er raten gemaakt. Net als bij hommels verzorgt de koningin de eerste larven. Na verpopping worden dat werksters. De werksters helpen daarna bij het vergroten van het nest, voeden van de larven etc. Aan het eind van de zomer ontstaan de mannen en potentiële koninginnen. Bevruchte koninginnen overwinteren, soms binnenshuis.

Een nest van de Europese hoornaar bestaat uit een paar honderd tot maximaal 1000 wespen. De Aziatische hoornaar begint met een klein, primair nest op een beschut plekje als een vogelhuisje, onder een afdakje, in een schuurtje. Wanneer dat - kleine - volk volgroeid is, wordt er in de buurt en vaak heel hoog in een boom een secundair nest gebouwd, waar de koningin na een tijdje verhuist. Dit volk kan ook uitgroeien tot 1000 of nog meer dieren, groter dan dat van de Europese hoornaar. Ter vergelijking: een volk van de gewone papierwesp kan uit 7000 wespen bestaan.

Voedsel

Hoornaars jagen op insecten als muggen, vliegen, vlinders, rupsen, bijen, wespen, en ook spinnen. Dit om hun larven te voeden. Aziatische hoornaars jagen ook op honingbijen. Zelf worden ze gevoed door de larven die eiwitten nodig hebben om te groeien en de suikers uitscheiden. Dat wordt opgeno-

Grote libellen, die zelf efficiënte jagers zijn, staan ook op het menu

men door de werksters. Deze zoeken ook suikerrijke plantensappen uit rot fruit of bast van vooral eikenbomen, ze knagen ook aan de bast om de sapstroom vrij te laten.

Ecologie

Hoornaars zijn belangrijk als jagers om de populaties van andere insecten in balans te houden. Zelf zijn ze weer voedsel voor de wespensdief en ook een heel aantal parasitaire insecten.

Nieuw advies over de Aziatische hoornaar Stop de hetze tegen de Aziatische hoornaar! Het heeft geen zin ze te bestrijden, de opmars zal doorzetten, we kunnen beter met ze leren samen te leven. Vanwege de angst die mensen hebben voor de "monsterwesp", gecombineerd met te weinig kennis, worden te veel onschuldige insecten

Doe mee met een onderzoek naar de overlast van wespen op je terras. Wat werkt? Een (dure) wesperval, waarin ook veel onschuldige insecten sterven, een bakje met zoetigheid in de buurt of niets doen? Doe mee met een onderzoek van Naturalis! Info:

<https://www.naturalis.nl/wespen>
[Aanmeldformulier](#)

Hoornaars hebben geen probleem om verwante soorten op te peuzelen

doodgeslagen. Dat is vele malen schadelijker voor onze insecten dan accepteren dat de Aziatische hoornaar er bij gaat horen. Imkers maken zich zorgen, één nest Aziatische hoornaars kunnen duizenden honingbijen verzamelen, maar een honingbijenvolk is groter en zal niet alle bijen verliezen. Bovendien zijn honingbijen vaak een plaag voor inheemse bijen.

Melden

Heb je een hoornaar of een andere (sluip) wesp gezien? Meld dit op waarneming.nl. Als je zelf geen account stuurt je foto met de plaats en datum naar onderstaand mailadres.

Wil je graag meer weten over een wespensort? Heb je tips en ideeën die je met ons wil delen? We horen het graag.

Vragen of opmerkingen:

voorzitter@den-haag.knnv.nl

Beeldverslag paddenstoeleninventarisatie van de Horsten, Wassenaar

Foto's: Eke van Batenburg

Berkenzwam
Piptoporus betulinus

Heksenboter
Fuligo septica

Roodporiehoutzwam
Daedaleopsis confragosa

Essenkogelzwam
Hypoxylon fraxinophilum

Ruwe korstkogelzwam
Biscogniauxia nummularia

Kasseien kogelzwam
Annulohypoxylon cohaerens

Vergroeide kogelzwam
Annulohypoxylon multiforme

Geel hoortje
Calocera cornea

Gewone boomwrat
Lycogala epidendrum

Plooivoetstuijzwam
Calvatia excipuliformis

Vriendelijke groet.....Eke

Vogelexcursie met de Vogelwerkgroep **Rondje Haarlem, 18 mei 2024**

Tekst en foto's: Lis Stolp

VLNR: *Mettje Oosterhuis,
Marijke Ammerlaan
en Ineke Gilbert*

We zijn met ons vieren: Ineke Gilbert, Marijke Ammerlaan, Mettje Oosterhuis en Lis Stolp (die het rondje heeft uitgezet)
Weersomstandigheden: zon met wolken, 20-22°C, wind 1Bft, ronduit perfect vogelweer.

Kwelgrasland

We starten om 8:30 op Lentevreugd aan de Katwijkseweg in Wassenaar. In de jaren 20 van de vorige eeuw was dit een bol-lenterrein van een kleine 100 ha. Ruim 18 jaar geleden is dit gebiedje dat tegen de duinrand aanligt, omgevormd tot kwelgrasland met rellen en poelen. Er grazen ca 45

Schotse hooglanders en 15 Koniks. Het terrein is rijk aan vogels. In de loop der jaren zijn er meer dan 100 soorten waargenomen met bijzonderheden als kuifkoekoek en griel in 2010. Het terrein wordt beheerd door Staatsbosbeheer.

We horen meteen al: kleine karekiet, Cetti's zanger, nachtegaal en kneu. Maar ook kauw, aalscholver, blauwe reiger, spreeuw, rietzanger, wilde eend, meerkoet en Kievit en nog veel meer laten zich horen of zien. We hoopten op blauwborst en beflijster, maar die krijgen we niet op de lijst.

Grutto en kluut

Na ruim een uur genieten van dit mooie gebiedje, rijden we door naar de Veerplas bij Haarlem voor koffie en misschien een broedende slechtvalk in de zendmast. De koffie is er, maar de slechtvalk niet. Wel horen en zien we een zwartkop in de wilgen langs het pad.

Daarna rijden we via Penningsveer naar vogelkijkhut de Smient. Altijd een mooie plek om grutto en kluut te zien. Er zijn ook kokmeeuw, krakeend en slobbeend. We denken nog even een groenpootruiter te zien, maar als de vogel in beweging komt blijkt het toch een tureluur te zijn. Langs de

Twee foeragerende kluten

In de vogelkijkhut de Smient

rand van het plasje groeit op een paar plekken moerasandijvie, prachtig in bloei nu. We maken nog een praatje met drie tellers die uit het gebied komen: zij controleren nesten van grutto's in de bloemige weilanden, die gelukkig pas gemaaid worden als de vogels klaar zijn en de jongen zich goed kunnen redden.

Paartje Bergeend baltsend.

Kokmeeuw met drie pulletjes.

Gele kwikstaart

Waar is de blauwborst?

We vertrekken weer en rijden via de Houtrakkerbeemden Oost, waar weinig te zien is, naar de Houtrakkerbeemden West. Daar is het leuk met veldleeuwerik, gele kwikstaart en vanuit vogelkijkhut de kiekendief zien we prachtig baltsende bergeenden en boerenzwaluw.

We lopen via het pad tussen de rietkragen door en de ook hier bloemrijke weide naar het Westhoffbos. We zien vlakbij een prachtig vrouwtje rietgors en horen diverse zangertjes, maar geen blauwborst. Wel zien we mooi bloeiend een hondsroos en een bont zandoogje.

Kokmeeuwen en kluten

We lopen een stukje van het bos en horen o.a. tuinfluiter, roodborst, winterkoning en koolmees. We zien aan een boom aparte esdoornachtige rode zaden: het blijkt een Spaanse aak te zijn.

We lopen weer terug en rijden om 14:00 uur het parkeerterreintje op de Redoute bij het Landje van Gruijters op. Daar veel kokmeeuwen, foeragerende en broedende kluten. Vlakbij aan de rand van het plasje zien we een paartje kokmeeuw met drie gevlekte pulletjes die zich af en toe even het water in wagen: zo leuk.

We lopen het rondje om de plas niet, want we verwachten niet nog veel nieuws te zien. Wij besluiten door te rijden naar het Leyduin om daar nog een stukje door het bos te lopen en een kop thee te drinken in de Gasterij.

Het groepje op pad in het Leyduin

Ooievaars baltsend op het nest

We zijn er rond 15:15 uur en zien meerdere ooievaars in de lucht en twee klepperend en baltsend op het nest. Op het kiezelpad zien we een kleine vuurvlieder. Een uitzondering want we zien maar weinig vlinders op deze warme, zonnige dag. Verder zien we buizerd, horen we een zwartkop, een groene en een grote bonte specht.

Het is een dag van genieten geweest als we tegen 17:00 uur weer op Lentevreugd terug zijn. We hebben 60 soorten waargenomen, wat minder is dan vorige keer, maar toch nog een mooie lijst.

Kleine Vuurvlieder

Uitsluipen glassnijder, *Brachytron pratense*

Foto's en tekst: Martin Knoester

Het is lente en de vogeltjes komen weer uit het ei, maar zij zijn niet de enigen. Ik kom geregeld in Meijendel en een van m'n favoriete plaatsen daarin is 't Sparregat. Onlangs zag ik bij een van de mooie duinmeertjes in een rietkraag het uitsluipen van de glassnijder, *Brachytron pratense*. Het dier bevond zich nog deels in het larvenhuidje. Ik vond een plekje met goed zicht en kon daar ontspannen de ontwikkelingen gadeslaan. Dit leverde een mooie

fotoserie van vijf foto's op, van het uitsluipen via het rondpompen van het bloed, het harden van het exoskelet, tot en met het ontvouwen van de vleugels. Het is een vrouwtje. Op het borststuk zijn de strepen gereduceerd tot twee vlekjes en de vlekken op het achterlijf zijn eveneens kleiner dan bij een mannetje. Het is een bijzonder mooi tafereel om te ervaren. Ik kan iedereen aanraden dit niet aan zich voorbij te laten gaan.

Verslag workshop wespen

Tekst en foto: Jose Hamer

Een groepje wespenkenners en/of -enthousiastelingen verzamelde zich op zaterdagochtend 18 mei in de Natuurtuin van het Wilhelminapark in Rijswijk. Daar gaf Hans van Helden een presentatie over wespen. Razend interessant! Met de haarscherpe foto's zou je bijna vergeten dat het af en toe maar over een paar millimeter wesp gaat, maar gelukkig zijn er ook grotere soorten die je goed met het blote oog kunt bekijken. En ja, ga er rustig bij kijken, want de meeste soorten steken niet, of kunnen niet door onze huid heen prikken. Hoe

groter het volk, hoe fanatieker het wordt verdedigd. De honigbijen hebben de grootste volken, bijen zijn immers ook wespen. De meeste wespsoorten zijn echter solitair.

Wespen hebben een heel belangrijke rol door alle insecten die ze vangen om hun kroost te voeden, meer nog dan vogels! Ze vangen en verlammen een insect, zoeken er een nestplek voor en leggen er een eitje bovenop. En ze zijn zelf ook weer prooidier, bijvoorbeeld voor de duistere wespblaaskop, die al vliegend een eitje in de wesp legt. Het larfje herprogrammeert de hersenen van de wesp zodat zij zich ingraaft! Zo overleeft de wesp de winter, ondertussen gaat de larf van de wespblaaskop z'n gang. 'Laat mensen maar niet ontdekken hoe dat werkt', klonk er uit het publiek.

We gingen ook nog even de natuurtuin in. Daar troffen we de koekoek onder de insecten, de muurrouwzwever die haar eitjes één voor één aan het begin van een kamer van het insectenhotel legde. En John van de Natuurtuin liet ons zien waar het gaatje in de stalen brugleuning was waar een jaar eerder een volkje Franse veldwespen zat. En ja hoor, daar kwam er weer eentje aanvliegen!

Hans en John, bedankt!

Boek van de maand

Natuur in Nederland

Planten en dieren,
landschappen,
natuurwandelingen

Auteur: Frank Berendse
Foto's: Ruben Smit,
aquarellen: Ed Hazebroek
Prijs leden: € 26,95 –
anderen € 29,95,
na 21 juni: € 34,15 en € 37,95

In één boek alles wat je wilt weten over de natuur in Nederland: wilde planten en dieren, landschappen en hun ontstaan, landgebruik en wandelmogelijkheden. Frank vertelt smakelijk en toegankelijk hierover en laat de onderlinge

samenhang zien. Met prachtige landschapsfoto's en aquarellen.

De KNNV uitgeverij heeft veel mooie boeken, die kun je bij ons bestellen!

<https://knnvuitgeverij.nl>

Natuurboeken zijn een fijn cadeau voor jezelf of familie en vrienden.

Leden van de KNNV krijgen 10% korting. Bestel via de afdeling: makkelijk, geen verzendkosten en je steunt de afdeling!

Bestel bij: voorzitter@den-haag.knnv.nl.

Excursie libellen in het kader van de week van de biodiversiteit bij Madestein door Nick van Wouwen: Weer viel mee, diverse juffers en een oeverlibel gezien!

Agenda

Geen lid? Ga eens mee om kennis te maken.

- ▶ Meerijden in auto? Afrekenen met chauffeur aan eind van excursie à €0,10/km
- ▶ Deelname altijd op eigen risico.
- ▶ Meenemen van honden of andere huisdieren is niet toegestaan.
- ▶ Info: Ineke Gilbert, 06-44069099, inekegilbert@ziggo.nl.

▶ **Zaterdag 8 juni Dagexcursie Hoek van Holland**

Via het centrum van Hoek van Holland lopen we naar de duinen. Door bos, duinstruwellen en langs natte duinvalleien gaat de wandeling terug over het strand en over de pier naar het station. Ongeveer 7 km.

Verzamelen: 9.30 uur, station Den Haag Hollandsspoor in de hal. Trein vertrekt 9.44 uur
Horeca: Begin en eind. Organisatie:

Els Kempen 06-45833327 of Jola Gerbrands gerbrands1@ziggo.nl, 070-3201485

▶ **Zaterdag 29 juni Excursie Duinen**

We gaan naar Kijfhoek-Bierlap voor een duinwandeling. Deelnemers moeten een kaartje kopen: thuis via de website van Dunea, of bij "De Tapuit" bij Boerderij Meijendel.

Verzamelen: bij de parkeerplaats Kievietsduin aan de Meijendelseweg om 10.00 uur.

Horeca: geen, na afloop op eigen gelegenheid bij Boerderij Meijendel.

Organisatie: Kees Pinstter, keespinstter@gmail.com

▶ **Zondag 23 juni 2024, 14.00 uur Hand in hand op het strand**

Urgenda wil met een "climate chain" draagvlak zichtbaar maken.

Aanmelden: www.theclimatechain.nl/meedoen.

▶ **Zaterdag 20 juli Excursie Solleveld**

We wandelen door een kwetsbaar en bijzonder oud duingebied via Ockenburgh en het Hyacintenbos naar Solleveld. Solleveld kent open stukken met heide, struikgewas en bos. De eikenbomen in dit gebied zijn bijzonder omdat deze nergens anders in Nederland zo dicht bij de zee staan.

Deelnemers moeten digitaal een toegangskaartje kopen via de website van Dunea of het Zuid Hollands Landschap. Dat kan thuis of bij de ingang van Solleveld. Leden van het Zuid Hollands Landschap krijgen korting.

Verzamelen: 9.30 uur bij de parkeerplaats van Ockenburgh. Monsterseweg 2, Den Haag
Horeca: aan het begin van de excursie.

Organisatie: Els Kempen 06-45833327 en Linda Thorarinsdotter

▶ **23-25 augustus Studieweekend Landelijke Insecten Werkgroep.**

De weekeinden zijn eventueel los van elkaar mee te maken. Kenners en liefhebbers gaan drie dagen op pad in de prachtige omgeving van Ommen.

Aanmelden of informatie: liw@knnv.nl.

Kopij voor de nieuwsbrief: vóór 23^e van de maand

Altijd leuk om jouw avonturen met beestjes, planten en zwammen, liefst voorzien foto's, te delen met anderen. Stuur jouw *eigen* foto's met en een kort verhaaltje vóór de 23^e van de maand naar de redactie.

300-400 Tekens is al mooi, meer mag ook. Pluk geen foto's of teksten van het internet: op zowel foto's als tekst zitten auteursrechten, een boze fotograaf of schrijver stuurt de redactie een flinke rekening. Maak bij iedere foto een bijschrift, en vermeld de maker. Handig om het bijschrift tevens de naam van de foto te maken.

Vermeld bij personen de volledige naam. Immers de nieuwsbrief komt bij mensen die niet iedereen van gezicht kennen. Als de redactie moet puzzelen wat er op de foto staat, leidt dit tot fouten.

Tip: Schrijf in de OTT of OVT, dat leest lekker vlot weg.

Mail kopij naar: redactie@den-haag.knnv.nl

Heb je veel foto's?

Neem dan contact op met de redactie voor <https://www.dropbox.com/> of gebruik <https://wetransfer.com/>.

Contactgegevens voor bestuur en werkgroepen KNNV afdeling Den Haag

- ▶ **Voorzitter**
Anna Kreffer: voorzitter@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Secretaris**
Ton Huijbregts: secretaris@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Penningmeester**
Anja Bakker: penningmeester@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Natuurbescherming**
Niek Joanknecht: tel. 06-387 56 337 / natuurbescherming@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Bomenwerkgroep**
Coördinator Marieke Bos: 070-354 95 68 / bomen@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Studiegroep Lichenen** (voorheen korstmossen)
Info: Karel Gort: lichenen@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Paddenstoelenwerkgroep**
Coördinator Kees Pinster, tel. 06-337 73 176 / paddenstoelen@den-haag.knnv.nl
Er zijn activiteiten; kijk op de pagina van de paddenstoelenwerkgroep!
Kijk ook in: "[Programma PWWP 2024 1^e halfjaar](#)".
- ▶ **Plantenwerkgroep**
Coördinator Myra Meijering: 06-266 92 544 / planten@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Vogelwerkgroep**
Info: Marijke Ammerlaan: tel. 070-387 11 87 / vogels@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Nachtvlinderwerkgroep**
Info: Sjoerd Groos: nachtvlinders@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Insectenwerkgroep**
Info: Alexander Deelman, 070-350 24 93 / insecten@den-haag.knnv.nl
- ▶ **Webmaster van onze afdeling**
Dick Gerbrands: webmaster@den-haag.knnv.nl

Dat is 't !